

İKTİRAN - İLLET

"Esbab-ı zahiriye yi perestiş edenleri aldatan; iki şeyin beraber gelmesi veya bulunmasıdır ki, "iktiran" tabir edilir, birbirine illet zannetmeleridir." Lem'alar

Görme; bilgi edinme yollarından sadece birisi. Bu duygu, akılla desteklenmezse ve kalpten medet almazsa insanı aldatabilir.

Meyveyi daldan koparıyoruz. Bu her zaman böyle olagelmıştır. Dal ile meyve arasında, "mukarenet" yani yakınlık vardır. Bu hâdiseye gaflet nazarıyla ve üstünkörü bakan bir insan, o İlâhî mucizeyi ağacın yaptığını sanabilir. Suyu ve toprağı ağaç yapan bir kudretin, o ağaçtan da meyveler çıkardığını düşünmek istemez.

Meyvenin ifade ettiği ince mânaların ağaçla bir ilgisi olmadığını da anlamaya yanaşmaz.

Meselâ, o meyve insana rızık olarak takdim edilmiş; ağaç bunun gafili.

Onun tadı, kokusu, rengi insana göre ve insan için verilmiş; ağaç bundan habersiz.

İnsanoğlu o meyveyi yemekle bir şükür imtihanı geçiriyor. Ve o meyveden ileride cennet nimetleri, yahut cehennem azabı çıkacaktır. Ağaç bunu bilmenin çok ötelerinde.

Demek oluyor ki, o ağaç bu haliyle, üzerine yazılan hikmetli sözlerden hiç haberi olmayan bir kâğıttan farksız.

O ilim ve sanat yüklü yazıyı okuyanlar, kâğıdı hiç dikkate almazlar bile. Bütün nazarlarını yazıya ve yazara hasrederler. Ama gel gör ki, yazı ile kâğıt arasındaki bu yakınlığa aldanarak, yazıyı kâğıdın yazdığını iddia edecek kadar bir düşünce sefaletine düşenler de çıkabilir.

Böyle birisi, meyveyi dalından koparıırken, ne kadar harika bir sahne sergilediğinin farkında değildir:

Ağacın gövdesinden büyükçe bir dal uzanmış, ondan yine bir başka dal çıkıvermiş ve bu ikinci dala meyveler takılmış. Bunun bir benzeri de meyveyi koparan adamda sergileniyor. Gövdeden kol uzanmış, koldan el çıkıvermiş ve bu el, beş parmağının marifetiyle, o meyveyi tutmayı ve koparmayı başarmış.

Bu asırlarca böyle olagelmış ve böyle de gidecektir. Ama insanın kolu her devirde gövdesinden çıkmış diye insanoğlu, "kolumu gövdem yaptı," diyebiliyor mu? Aynı şekilde, eli koluna bağlı diye, "elimin ustası kolumdur" hükmüne varıyor mu?

Nur Külliyyatı'nda bu hakikat şöylece ders verilir:

“Devamlı mukarenet, illiyete delil olamaz.” Mesnevî-i Nuriye

‘Mukarenet’, yakınlık, birleşmek, bitişmek gibi mânâlara gelir.

“Devamlı” kelimesinden hareketle, meselenin bir de tersini düşünelim. Yani, mukarenet süreklilik arz etmesin; bazen olsun, bazen olmasın.

Bir ağaç bazen elma, bazen armut, bazen muz, bazen patates, bazen domates verseydi, belki o zaman, bu işleri ağacın kendi iradesiyle yaptığı vehmine kapılanlar olabilirdi. Ama mukarenetin devamlı olması, ağaca atfedilen o vehmî iradeyi ortadan kaldırır; onun bir İlâhî memur olduğunu ders verir ve yaptığı şeylerde hakiki illet olmadığını akıl sahiplerine adeta haykırır.